

SERGEJ KRAIGHER

Međusobna saradnja nesvrstanih i zemalja u razvoju — značajan činilac njihove bezbednosti

(Uvodno izlaganje)

Sazivanje skupa »Bezbednost nesvrstanih zemalja osloncem na sopstvene snage« poteklo je iz potrebe naučnog sagledavanja složenosti i protivurečnih obeležja postojeće međunarodne situacije i specifičnih zadataka i teškoća s kojima se, s obzirom na svoj položaj, suočavaju nesvrstane zemlje u nastojanju da zaštite i unaprede svoju bezbednost. Radi toga, čini se da je pravi trenutak da naučno-istraživačke institucije i naučni radnici nesvrstanih zemalja sagledaju postojeće osnove politike takvog razvoja i međusobne saradnje, izgrađene na konferencijama nesvrstanih zemalja na vrhu, sadržane u dokumentima tih konferencija, kao i iskustva njihovog ostvarivanja u dinamici razvoja međunarodnih odnosa i posebno međusobnih odnosa nesvrstanih zemalja. To je i pravi trenutak da nesvrstane zemlje angažuju i udruže svoje naučne i istraživačke potencijale u oblasti proučavanja međunarodnih odnosa, strategije i politike razvoja sa aspekta jačanja svoje bezbednosti i osloncem svake zemlje na sopstvene snage i na međusobnu saradnju. Ti potencijali danas nisu više tako mali i pružaju odgovarajuću osnovu i mogućnost da se dođe do adekvatnijih saznanja i odgovora o problemima i izazovima sa kojima se nesvrstane zemlje suočavaju na međunarodnoj sceni. Potrebno je da se postojeća, kao i nova saznanja dublje prouče i sistematičnije izlože sa ciljem da se ukaže na faktore o kojima treba voditi računa i na faktore koji se mogu koristiti u izgrađivanju i operacionalizaciji koncepcije razvoja nesvrstanih zemalja osloncem na sopstvene snage.

Kontinuirana i usmerena naučna istraživanja brojnih činilaca savremenih međunarodnih odnosa i razvoj nesvrstanih zemalja i zemalja u razvoju, koji utiču na stanje bezbednosti tih zemalja, mogla bi znatno doprineti njihovom uspešnijem suočavanju kako sa uslovima jačanja bezbednosti tako i sa izvorima njenog ugrožavanja i mogućnostima poboljšanja odbrane.

Činjenica je da je savremeni svet opterećen mnogim ozbiljnim problemima, protivrečnostima i konfliktima.

Započeti proces sporazumevanja između SAD i SSSR-a i otvaranje mogućnosti za usporavanje trke u naoružavanju, svakako predstavljaju pozitivne faktore u tim odnosima. Upravo za takve pozitivne elemente u razvoju odnosa između velikih sila i blokova već više godina zalaže se pokret nesvrstanih zemalja. Mislim da se može konstatovati da su te zemlje na svojim samitima uvek uporno isticala neophodnost da velike sile i blokovi pristupe ozbiljnom i konstruktivnom dijalogu u vezi sa najznačajnijim problemima savremenog sveta.

Verujem da perspektive razvoja međunarodnih odnosa možemo oceniti sa izvesnim optimizmom. Međutim, mislim da se istovremeno posebno mora skrenuti pažnja na dve fundamentalne činjenice, koje karakterišu savremene procese u svetu.

Prvo, i dalje svakako ostaje da važi jedan od osnovnih stavova pokreta nesvrstanih zemalja čija je suština u tome da svaki proces popuštanja zategnutosti mora biti univerzalan, tj. mora se sprovoditi uz aktivno učešće i u neposrednom interesu svih zemalja i svih faktora u međunarodnim odnosima. To znači da se u svakom trenutku mora voditi računa o zakonitim interesima svih zemalja i svih naroda bez obzira na njihovu veličinu i vojno-političku i ekonomsku moć. Nije želja nesvrstanih zemalja da budu nepoverljive i skeptične u odnosu na vrlo značajan proces dogovaranja između velikih sila, već samo da u tom procesu zauzmu važno mesto koje im legitimno pripada, s obzirom na to da se radi o globalnim problemima koji pogađaju sve, a mnogi od njih najviše upravo nesvrstane zemlje i zemlje u razvoju. Ovde se ne radi o tome da se nesvrstanim zemljama »dopusti« da učestvuju u rešavanju tih problema, već o tome da se pokret kroz svoju dugogodišnju istoriju izborio da sa punim pravom bude jedan od najznačajnijih pozitivnih faktora u međunarodnim odnosima.

Drugo, uz puno poštovanje za sve napore koje ulažu velike sile na popuštanju zategnutosti, i za početne pozitivne rezultate koji su

postignuti, moramo konstatovati da svakako još nije došlo do odlučujućeg preloma u karakteru međunarodnih odnosa kakav se decenijama formirao. U savremenom svetu još uvek se često pribegava raznovrsnim oblicima sile, kao i političkim, ekonomskim i drugim vidovima pritiska. I dalje su otvorena veoma ozbiljna krizna žarišta, a na nekim pravcima trka u naoružavanju se intenzivira i ulazi u novu i veoma opasnu tehnološku fazu. Ključne suprotnosti između velikih sila i blokova i dalje su određujuća karakteristika današnjeg sveta. Za nas je naročito bitno da su osnovni konflikti i problemi najočigledniji upravo na prostorima nesvrstanih zemalja. Suprotnosti između glavnih faktora u međunarodnim odnosima, u uslovima započetog procesa sporazumevanja, s jedne, i suštinske nepromenjenosti njihovih osnovnih geopolitičkih i geostrategijskih interesa, s druge strane, i dalje se prenose prvenstveno na kontinente i regione gde nema direktnog dodira između blokova i supersila te tako nesvrstane zemlje i zemlje u razvoju često bivaju uvučene u ozbiljne i dugotrajne konflikte.

Bez obzira na to što pozitivan razvoj u odnosima supersila može delovati konstruktivno na celinu međunarodnih odnosa, potrebni su, stoga, dodatni napor i akcije svih demokratskih i snaga zainteresovanih za mir i napredak kako bi se izmenila i prevazišla brojna negativna obeležja i pojave koje još uvek opterećuju savremene međunarodne odnose.

Ohrabruje činjenica da, kako se čini, i u javnosti, pa i među vodećim snagama supersila i zemalja članica blokova, jača svest o neprihvatljivosti ekonomskih i socijalnih opterećenja koja iziskuje stalno povećanje vojnih izdataka i nastavljjanje trke u naoružavanju. U Sovjetskom Savezu je u okviru koncepcije »novog mišljenja« u spoljnoj politici i »razumne dovoljnosti« u politici odbrane, kako izgleda, sazrelo uverenje o potrebi strateške i dugoročne orijentacije na obuzdavanje trke u naoružavanju.

U SAD je finansijska i berzanska kriza krajem prošle godine doprinela zaoštavanju pitanja budžetskog deficita, kao njenog ključnog uzroka, koji je velikim delom posledica stalnog povećanja izdataka za naoružanje.

Ipak, važeće strateške koncepcije i vojne doktrine supersila i blokova još uvek su daleko od toga da pruže uveravanja o napuštanju politike sile i dominacije i upotrebe sile i pretnje silom kao sredstva za ostvarenje spoljnopolitičkih ciljeva.

Mada je tačno da su ogromni nuklearni potencijali supersila namenjeni u prvom redu održanju ravnoteže straha putem neupotrebe u skladu sa doktrinom nuklearnog odvraćanja koju obe strane prihvataju kao osnovnu stratešku koncepciju, nuklearni arsenali supersila se ipak stalno uvećavaju i kvalitativno usavršavaju.

Usavršavaju se i druge vrste naoružanja. Konvencionalno naoružanje u svim svojim komponentama zahvaljujući primeni vrhunskih tehnologija postaje sve preciznije i sve razornije. Ostvaren je i prodor u pravcu ovladavanja novim tipovima svemirskog oružja na bazi lasera i čestičnih snopova, čije su mogućnosti praktične primene još uvek neizvesne, ali koje bi teorijski moglo da deluje veoma destabilizujuće na međunarodnu bezbednost u uslovima postojeće ravnoteže snaga.

Evoluiraju i strateške koncepcije i doktrine koje osmišljavaju korišćenje oružanih snaga i vojne sile. Primetan je napor, naročito u vojnoj teoriji supersila, da se nemogućnost i mala verovatnoća masovnog korišćenja nuklearne sile za ostvarenje političkih ciljeva kompenzira odgovarajućim modifikacijama doktrina. Poslednjih godina su se pojavile brojne koncepcije koje zagovaraju ideju ograničene upotrebe vojne sile u kontrolisanim uslovima, kao što su npr. koncepcije ograničenog rata, lokalnog rata, sukoba »niskog intenziteta«, razvoja tzv. snaga za brzo delovanje u geografski udaljenim regionima i dr. Pri tome se, pre svega, ima u vidu konvencionalno naoružanje, mada se ne isključuje ni mogućnost ograničene upotrebe nuklearnog naoružanja. Treba imati u vidu i sve primetniju tendenciju ka korišćenju vojne sile bez njene faktičke upotrebe — putem raznih metoda demonstracije sile, pritisaka i »zaplašivanja«.

Očigledno je da za male zemlje — zemlje van blokova, takve tendencije u razvoju savremenog naoružanja i u koncepcijama korišćenja vojne sile u izmenjenim uslovima, nezavisno od pozitivnih pomaka u međusobnim odnosima supersila, predstavljaju ozbiljan izvor opasnosti i ugrožavanja bezbednosti. Radi se zapravo o načinima da se sačuva privilegovani status moći pojedinih zemalja, da se očuva neravnopravni karakter međunarodnih odnosa zasnovan na raznovrsnim oblicima dominacije, pritisaka i spolnog mešanja.

Jedino prestanak direktnih intervencija u drugim zemljama, povlačenje velikih sila sa tuđih teritorija, naročito sa teritorija nesvrstanih zemalja, mere za smanjivanje jaza između Severa i Juga kao jedno od glavnih pretnji svetskom miru i bezbednosti, stvarno nemešanje u unutrašnje poslove vanblokovskih zemalja uz uvažava-

vanje njihove ravnopravnosti, jačanje Ujedinjenih nacija kao sistema bezbednosti i saradnje — značilo bi takav bitan prelom u međunarodnim odnosima, koji bi za nezavisan razvoj nesvrstanih zemalja i zemalja u razvoju i njihovu bezbednost značio u osnovi izmenjenu međunarodnu situaciju i nove uslove njihovog razvoja i međunarodnog položaja.

Negativne tendencije koje ugrožavaju i umanjuju značaj i domet pozitivnih i konstruktivnih promena u međunarodnoj zajednici nalažu još aktivnije i doslednije angažovanje pokreta nesvrstanih za uklanjanje svih postojećih — tradicionalnih i novih — oblika neravnopravnosti i za punu demokratizaciju međunarodnih odnosa.

Na žalost, mora se konstatovati da upotreba sile i pretnja silom ne potiče samo od velikih sila već postoji i među zemljama u razvoju i nesvrstanim zemljama. Većina tih zemalja još uvek je u procesu izgradnje nacionalne države i političkog i društvenog sistema, nakon dekolonizacije i oslobađanja od tradicionalnih oblika strane dominacije. U tom procesu nastaju prirodno i mnogi društveni, etnički, pa i međudržavni konflikti. Nestabilne i konfliktne situacije u zemljama u razvoju i u njihovim međusobnim odnosima pogoduju spoljnim uplitanjima i intervencijama velikih sila čime se u celini održava stanje neravnopravnosti i ojačavaju različiti oblici strane dominacije u međunarodnim odnosima. Tome pogoduju i takve tendencije podstiču naročito odstupanja samih nesvrstanih zemalja od principa Ujedinjenih nacija i principa nesvrstanosti u vidu raznih oblika mešanja u unutrašnje poslove drugih — od subverzivnih delatnosti do direktnih agresivnih akata.

Nesvrstane zemlje i zemlje u razvoju suočavaju se sa velikim problemima i u međunarodnim ekonomskim odnosima. Ovo ima tim veći značaj što, prema mišljenjima mnogih eksperata, ekonomski aspekti bezbednosti — očuvanje i unapređenje kvaliteta života i stabilnost privrede imaju sve važniju ulogu u savremenom određenju bezbednosti država i njenom očuvanju u odnosu na tradicionalne vojno-političke aspekte bezbednosti.

Razvojni jaz između Severa i Juga alarmantno se i dalje povećava. Jedan od njegovih najdrastičnijih oblika manifestovanja — kriza prezaduženosti zemalja u razvoju još uvek ne nalazi zadovoljavajuće globalno rešenje koje bi se zasnivalo na saradnji i komplementarnosti interesa zemalja poverilaca i dužnika. Mnoge činjenice ukazuju da je vreme u kome živimo period svestranog širenja ekonomske saradnje, jačanja raznovrsnih oblika međuzavisnosti i napredovanja integracionih procesa. Pored tih pozitivnih trendova

opstaju i obnavljaju se i negativne pojave u vidu ekonomsko-tehnološke i finansijske zavisnosti i nametanja modela razvoja i privrednog sistema zemalja u razvoju radi očuvanja ekonomske dominacije i pozicija vodećih centara ekonomske moći razvijenog sveta. Te tendencije poprimaju nove oblike protekcionizma, te dolazi do sistemskog sve većeg neto — deviznog odliva iz zemalja u razvoju i nesvrstanih zemalja umesto podrške njihovom razvoju, kao i do prenosa negativnih efekata tehničko-tehnološkog prestrukturiranja razvijenih zemalja u zemlje u razvoju i nesvrstane zemlje.

Borba za ravnopravne međunarodne ekonomske odnose, za uspostavljanje novog međunarodnog ekonomskog poretka, za prevazilaženje ekonomsko-tehnološke zavisnosti i rešavanje dužničke krize stoga nema ništa manji značaj od borbe za demokratizaciju međunarodnih političkih odnosa, za uklanjanje oblika političke dominacije i politike sile na pravcu demokratizacije svih oblasti međunarodnih odnosa, u obezbeđivanju vlastitog razvojnog identiteta, a time ujedno i zaštite i unapređenja bezbednosti nesvrstanih zemalja i zemalja u razvoju.

Radi toga se ukazuje potreba da se što šire i svestranije, uz korišćenje rezultata naučnih istraživanja i ekspertskih analiza, sagledaju sve mogućnosti delovanja nesvrstanih zemalja na demokratizaciji svih oblasti međunarodnih odnosa, a time ujedno i zaštite i unapređenja svoje bezbednosti.

Jedan od puteva koji su nesvrstane zemlje i do sada u najvećoj meri koristile jeste delovanje kroz forume Organizacije ujedinjenih nacija i njenih specijalizovanih agencija, kao i kroz forume sopstvenog pokreta. Taj oblik delovanja nesvrstane zemlje bi trebalo da iskoriste za odlučno zalaganje u pravcu prerastanja detanta u univerzalni proces nastojeći, pri tom, da u granicama svojih mogućnosti izvrše moralni pritisak i uticaj na vodeće aktere u međunarodnoj zajednici. Neophodno je, takođe, da se nesvrstane zemlje više nego do sada, orijentišu na konkretne akcije i praktično primenljive predloge ne zadržavajući se samo na platformama opšteg karaktera.

Od važnosti je takođe da, zalažući se za doslednu i sveobuhvatnu primenu načela aktivne miroljubive koegzistencije, za otklanjanje neravnopravnosti u svim aspektima savremenih međunarodnih odnosa, nesvrstane zemlje poštuju ova načela i smernice i da se u svojoj spoljnoj politici i u međusobnim odnosima pridržavaju izvornih principa nesvrstavanja.

Uzajamna saradnja nesvrstanih i zemalja u razvoju, pored delovanja na međunarodnoj sceni i istupanja u međunarodnim forumima, veoma je važan oblik aktivnosti na zaštiti i unapređenju njihove bezbednosti.

Ta saradnja može i treba da bude što šira i da obuhvati što veći broj oblasti međusobnih odnosa — od političke i ekonomske do kulturne i ekološke. U oblasti ekonomskih odnosa već je uočena velika važnost uzajamne saradnje — afirmisano je načelo saradnje Jug-Jug i preduzete su mnoge konkretne akcije, jer je shvaćeno da je upravo međusobna saradnja zemalja u razvoju neophodan put za prevazilaženje njihovih razvojnih problema, uporedo sa rešavanjem pitanja iz kompleksa odnosa Sever-Jug.

Ukazuje se sve jasnija potreba da nesvrstane zemlje pristupe i saradnji u oblasti zaštite i unapređenja svoje bezbednosti. U toj oblasti, nesvrstane zemlje su logikom svog međunarodnog položaja i u skladu sa osnovnim filozofskim i političkim vrednostima politike nesvrstavanja za koju su se opredelile, upućene na oslanjanje na sopstvene snage kao osnovni pristup. Njihovu saradnju u toj oblasti trebalo bi stoga u prvom redu shvatiti kao razmenu iskustava i saznanja u tom vidu nastojanja za zaštitom svoje bezbednosti, počevši od iskustava iz borbe za nezavisnost i samoopredeljenje i narodnooslobodilačkih ratova do zaštite bezbednosti u uslovima nezavisnosti i aktuelnih promena u međunarodnim odnosima.

Dosadašnja naučna saradnja nesvrstanih zemalja u toj oblasti znatno zaostaje u odnosu na realne mogućnosti i potrebe, kao i u odnosu na njihove postojeće naučnoistraživačke potencijale koji su dostigli zavidan nivo i kvalitet. U tom pogledu, naučna saradnja, razmena rezultata naučnih istraživanja i eventualno udruživanje naučnoistraživačkih potencijala nesvrstanih zemalja putem organizovanja zajedničkih naučnih projekata, seminara i konferencija mogli bi biti od velike koristi.

Intenziviranje međusobnih kontakata naučnoistraživačkih institucija i podsticanje bogatije razmene saznanja i naučnih rezultata moglo bi predstavljati značajan doprinos zaštiti bezbednosti i jačanju odbrane nesvrstanih zemalja, a time i unapređenju njihovog položaja u savremenim međunarodnim odnosima.

Osnovni cilj ovog naučnog skupa je upravo da isticanjem problematike bezbednosti nesvrstanih zemalja osloncem na sopstvene snage u današnjoj svetskoj situaciji sa nagoveštajima pozitivnih trendova u odnosima među blokovima i velikim silama, da veći pod-

sticaj i ovom vidu saradnje. Skup treba da omogući uzajamno upoznavanje sa rezultatima rada naučnih institucija u oblastima koje su relevantne za zaštitu bezbednosti nesvrstanih zemalja. Očekujemo da ovo bude prilika za iznošenje stručnih ocena i naučnih saznanja do kojih se došlo u nesvrstanim zemljama u pogledu stanja bezbednosti u savremenim međunarodnim odnosima, izvorima ugrožavanja bezbednosti nesvrstanih zemalja i najadekvatnijim sredstvima kojima one mogu da odgovore na opasnost i zaštite svoju bezbednost učvršćujući ujedno, razmenom mišljenja i iskustava u ovoj oblasti, i međusobnu saradnju.

Želeo bih da naglasim da skup ima naučni karakter i da stoga očekujemo iznošenje rezultata naučnih istraživanja i naučno argumentovanih stavova, koji će, naravno, odražavati i specifične interese i poglede zemalja iz kojih potiču, ali koji ipak treba da budu prihvaćeni kao stručna mišljenja i stavovi pojedinih učesnika skupa, a ne kao zvanični politički stavovi zemalja iz kojih oni dolaze.